e-ISSN 3060-5059
DOI: 10.67227

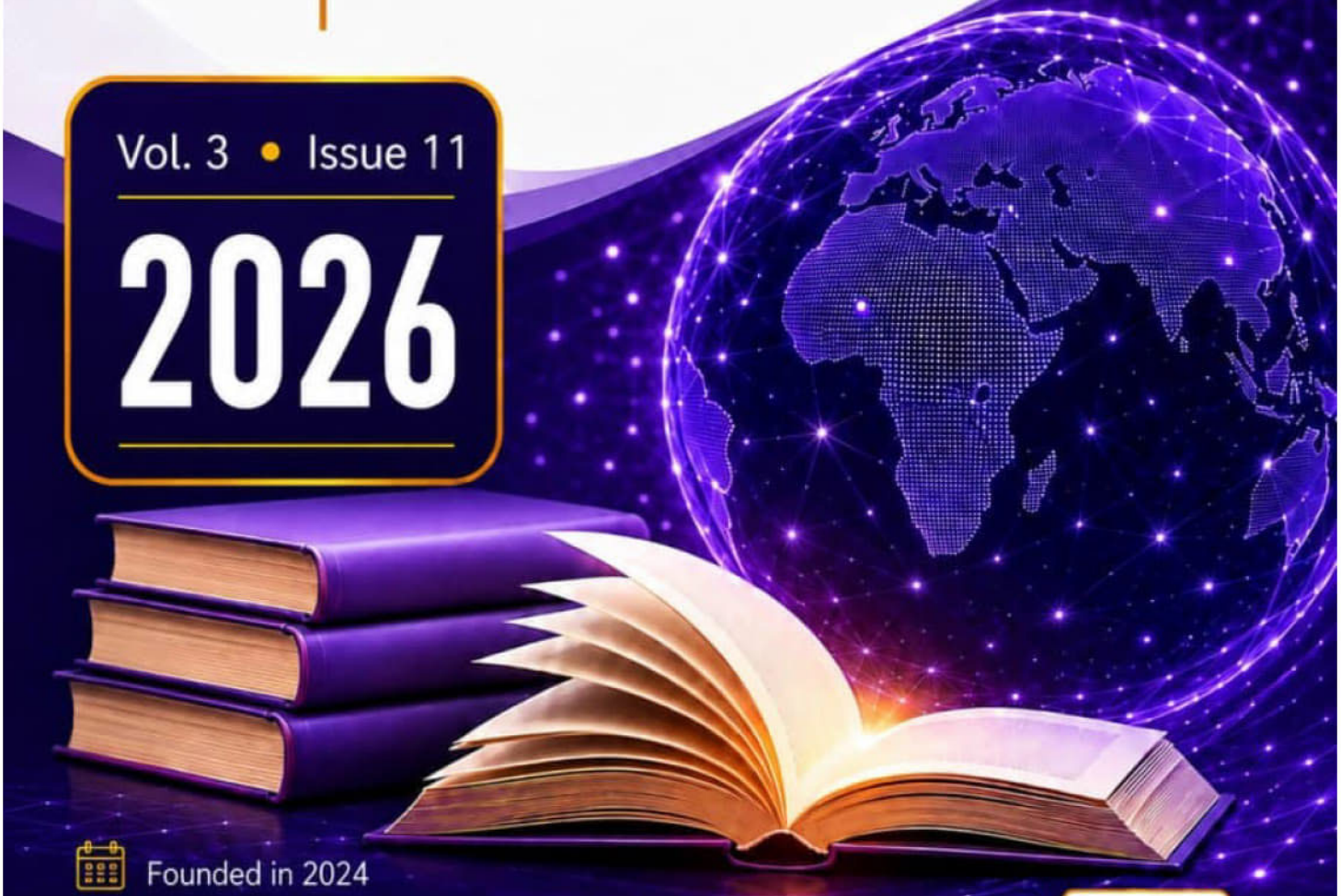
IJTIMOIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 11

2026

Founded in 2024

publishscience.uz | publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

ISSN 3060-5059 (Online)
Article / Original paper https://doi.org/10.67227/e6mjh389

JADIDLARNING AYOLLAR TA'LIMI VA IJTIMOIY FAOLLIGI HAQIDAGI QARASHLARI HAMDA ZAMONAVIY GENDER SIYOSATI

Xaydarova Dilorom Abduxamidovna
Qo'qon davlat universiteti, katta o'qituvchi, PhD.
e-mail: xaydarovad2112@gmail.com **ORCID**: https://orcid.org/0009-0005-6998-0718

Annotatsiya.

Mazkur maqolada XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkiston hududida shakllangan jadidchilik harakatining xotin-qizlar ta'limi, ma'naviy-ma'rifiy rivoji va ijtimoiy faolligiga doir qarashlari tarixiy-pedagogik hamda ijtimoiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Jadid ma'rifatparvarlarining ayollar savodxonligini oshirish, qizlar ta'limini takomillashtirish, oilaviy tarbiya mazmunini yangilash va xotin-qizlarning jamiyat taraqqiyotidagi ishtirokini kengaytirishga qaratilgan g'oyalari o'rganiladi. Shuningdek, jadidlarning ma'rifiy merosi zamonaviy gender tengligi tamoyillari bilan qiyoslanib, O'zbekistonda xotin-qizlarning ta'lim olish imkoniyatlari, ijtimoiy-siyosiy faolligi, kasbiy rivojlanishi va huquqiy manfaatlarini ta'minlash masalalari yoritiladi. Tahlil natijasida jadidchilikning ayollar ma'rifatiga oid qarashlari milliy taraqqiyot, inson kapitalini rivojlantirish va ijtimoiy adolat masalalari bilan uzviy bog'liq ekani asoslanadi.

Kalit so'zlar: jadidchilik, xotin-qizlar ta'limi, ayollar savodxonligi, ijtimoiy faollik, gender tengligi, ma'rifatparvarlik, milliy uyg'onish, ijtimoiy modernizatsiya, zamonaviy gender siyosati.

ВЗГЛЯДЫ ДЖАДИДОВ НА ОБРАЗОВАНИЕ И СОЦИАЛЬНУЮ АКТИВНОСТЬ ЖЕНЩИН И СОВРЕМЕННАЯ ГЕНДЕРНАЯ ПОЛИТИКА

Хайдарова Дилором Абдухамидовна
Кокандский государственный университет, старший преподаватель, PhD.

Аннотация.

В данной статье с историко-педагогической и социальной точек зрения анализируются взгляды джадидского движения, сформировавшегося на территории Туркестана в конце XIX — начале XX века, на образование женщин, их духовно-просветительское развитие и социальную активность. Исследуются идеи джадидских просветителей, направленные на повышение грамотности женщин, совершенствование образования девочек, обновление содержания семейного воспитания и расширение участия женщин в развитии общества. Кроме того, просветительское наследие джадидов сопоставляется с современными принципами гендерного равенства, рассматриваются вопросы обеспечения образовательных возможностей женщин в Узбекистане, их общественно-политической активности, профессионального развития и защиты законных интересов. В результате анализа обосновывается, что взгляды джадидизма на женское просвещение тесно связаны с вопросами национального развития, развития человеческого капитала и социальной справедливости.

Ключевые слова: джадидизм, образование женщин, женская грамотность, социальная активность, гендерное равенство, просветительство, национальное возрождение, социальная модернизация, современная гендерная политика.

THE JADIDS' VIEWS ON WOMEN'S EDUCATION AND SOCIAL PARTICIPATION AND CONTEMPORARY GENDER POLICY

Xaydarova Dilorom Abduxamidovna
Kokand State University, Senior Lecturer, PhD.

Abstract.

This article analyzes the views of the Jadid movement, which emerged in Turkestan in the late nineteenth and early twentieth centuries, on women's education, spiritual and educational development, and social participation from historical-pedagogical and social perspectives. The study examines the ideas of Jadid reformers aimed at improving women's literacy, enhancing girls' education, modernizing the content of family upbringing, and expanding women's participation in societal development. Furthermore, the educational legacy of the Jadids is compared with contemporary principles of gender equality, highlighting issues related to ensuring women's educational opportunities, socio-political participation, professional development, and protection of their legal interests in Uzbekistan. The analysis demonstrates that the Jadid movement's views on women's enlightenment are closely

ISSN 3060-5059 (Online)

connected with national development, human capital development, and social justice.

Keywords: Jadidism, women's education, women's literacy, social participation, gender equality, enlightenment, national revival, social modernization, contemporary gender policy.

Kirish. Xotin-qizlarning ta'lim olishi, jamiyat hayotida faol ishtirok etishi va o'z intellektual salohiyatini namoyon qilishi har qanday jamiyatning ijtimoiy-madaniy taraqqiyotini belgilovchi muhim omillardan biridir. Ta'lim imkoniyatlarining kengayishi nafaqat shaxsning bilim va ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki uning iqtisodiy mustaqilligi, huquqiy ongining shakllanishi, ijtimoiy munosabatlardagi mavqei va jamoat hayotidagi ishtirokiga ham ta'sir ko'rsatadi. Shu jihatdan ayollar ta'limi masalasi pedagogika, tarix, sotsiologiya, siyosatshunoslik va gender tadqiqotlari kesishgan nuqtada o'rganilishi lozim bo'lgan dolzarb ilmiy muammolardan biri hisoblanadi.

Turkistonning XIX asr oxiri va XX asr boshlaridagi ijtimoiy-madaniy hayotida jadidchilik harakati ma'rifat, ta'lim va jamiyatni isloh qilish g'oyalarini ilgari surgan muhim intellektual oqim sifatida namoyon bo'ldi. Jadidlar jamiyat taraqqiyotini aholining savodxonligi, zamonaviy bilimlarni egallashi, ta'lim muassasalarining faoliyati va ijtimoiy tafakkurning yangilanishi bilan bog'ladilar. Ularning qarashlarida xotin-qizlar ma'rifati ham muhim o'rin egallab, ayollarni ta'limdan chetda qoldirish oilaviy tarbiya va umuman jamiyat rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillardan biri sifatida talqin qilindi. Zamonaviy tadqiqotlarda ham ayollar ta'limi jadidlarning ijtimoiy islohotlar dasturidagi muhim yo'nalishlardan biri sifatida baholanmoqda.

Jadidlarning xotin-qizlar masalasiga munosabatini faqat ta'lim muassasalarini tashkil etish yoki savodxonlikni oshirish bilan cheklab bo'lmaydi. Bu masala oilaviy munosabatlarni takomillashtirish, farzand tarbiyasiga ilmiy-ma'rifiy yondashish, jamiyatdagi eskirgan qarashlarni tanqidiy qayta ko'rib chiqish va millatning kelajagi uchun mas'uliyatni kengroq anglash kabi jarayonlarni ham qamrab oladi. Shu bilan birga, jadidlar qarashlarini zamonaviy gender tengligi tushunchasi bilan aynan bir hodisa sifatida baholash tarixiy farqlarni e'tibordan chetda qoldiradi. Ularning ayollar haqidagi fikrlari o'z davrining ijtimoiy sharoitlari, axloqiy me'yorlari va milliy taraqqiyot haqidagi tasavvurlari bilan chambarchas bog'liq edi.

Bugungi kunda mazkur merosni o'rganishning ahamiyati shundaki, u xotin-qizlarning ta'lim olishi va ijtimoiy faolligini milliy taraqqiyot bilan bog'lab talqin qilishning tarixiy ildizlarini ochib beradi. Shu asosda jadid ma'rifatparvarlarining qarashlarini zamonaviy gender siyosati bilan qiyosiy o'rganish, tarixiy davomiylik va mazmuniy tafovutlarni aniqlash hamda ayollar imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan ta'limiy va ijtimoiy mexanizmlarni ilmiy jihatdan baholash imkoniyati yuzaga keladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Jadidchilik harakatida xotin-qizlar ta'limi va ijtimoiy faolligi masalalari tarixiy-pedagogik, ijtimoiy-siyosiy hamda gender tadqiqotlari doirasida o'rganilgan. Mavzuga oid ilmiy ishlarda ayollar savodxonligini oshirish, qizlar ta'limini rivojlantirish, oilaviy tarbiyani takomillashtirish va xotin-qizlarning jamiyatdagi mavqeini mustahkamlash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Ushbu tadqiqotlar jadid ma'rifatparvarlarining qarashlarini tarixiy sharoit bilan bog'liq holda tushunish va ularning g'oyalarini zamonaviy gender tengligi tamoyillari bilan qiyosiy tahlil qilish uchun muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

M. Abdujabbarova va X. Xaydarov tadqiqotlarida Turkiston jadid ma'rifatparvarlarining qizlar ta'limiga munosabati, ayollar savodxonligining oilaviy tarbiya va jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati tahlil qilingan. Mualliflar xotin-qizlarning bilim olishini ma'rifiy yangilanishning muhim sharti sifatida baholab, ta'lim imkoniyatlarini kengaytirishning ijtimoiy ahamiyatiga e'tibor qaratadilar. Mazkur yondashuvning ilmiy ahamiyati shundaki, unda qizlar ta'limi alohida pedagogik masala sifatida emas, balki oilaviy munosabatlar, avlod tarbiyasi va jamiyatning intellektual rivojlanishi bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida yoritiladi. Shu bilan birga, ayollar ma'rifatini zamonaviy gender siyosati nuqtayi nazaridan baholashda ta'lim olish huquqi bilan bir qatorda, kasbiy rivojlanish va ijtimoiy hayotda mustaqil ishtirok etish imkoniyatlarini ham hisobga olish zarur [1, 2247–2252-b.].

N. D. Djuraevaning ilmiy ishlarida jadidchilik harakatida ayollar huquqlari, ijtimoiy mavqei va gender tengligi masalalariga e'tibor qaratilgan. Muallif xotin-qizlarning ma'rifiy rivojlanishi, huquqiy ongini shakllantirish hamda jamiyat hayotidagi ishtirokini kengaytirish masalalarini milliy taraqqiyot va ijtimoiy yangilanish jarayonlari bilan bog'liq holda tahlil qiladi. Tadqiqotning muhim jihati shundaki, unda ayollar masalasi faqat oilaviy munosabatlar doirasida emas, balki jamiyatning ma'naviy va huquqiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi omil sifatida talqin etiladi. Mazkur yondashuv jadidlarning ma'rifatparvarlik qarashlari bilan zamonaviy gender siyosati o'rtasidagi mazmuniy aloqalarni aniqlashga yordam beradi. Biroq tarixiy davrda ilgari surilgan ma'rifiy g'oyalar bilan bugungi teng huquq va imkoniyatlar tamoyillarini qiyoslashda har bir davrning ijtimoiy sharoiti va huquqiy mezonlarini alohida hisobga olish lozim [2, 62–66-b.].

L. U. Yusupovaning tadqiqotida jadidchilik harakatida xotin-qizlar ta'limini isloh qilish masalalari, qizlarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan intilishlar va ularning ijtimoiy ahamiyati yoritilgan. Muallifning yondashuvi ayollar ta'limini tarixiy o'zgarishlar bilan bog'liq holda o'rganish, ma'rifiy tashabbuslarning jamiyatdagi yangilanish jarayonlariga ta'sirini anglash imkonini beradi. Ushbu tadqiqotda ko'tarilgan masalalar qizlar ta'limining nafaqat savodxonlikni oshirish, balki dunyoqarashni kengaytirish, ijtimoiy munosabatlarni yangilash va shaxsiy salohiyatni rivojlantirishdagi ahamiyatini tahlil qilish uchun muhimdir. Shu bilan birga, mazkur masalani chuqurroq o'rganish uchun ta'lim imkoniyatlarining kengayishi bilan ayollarning iqtisodiy va ijtimoiy mustaqilligi o'rtasidagi bog'liqlikni ham tahlil qilish talab etiladi [3, 4–7-b.].

B. E. Rakhimov va R. H. Pirmamatov tadqiqotlarida jadid matbuoti va adabiy-ma'rifiy muhitda ayollarning

ISSN 3060-5059 (Online)

jamiyatdagi o‘rni, ijtimoiy mavqei va faolligi bilan bog‘liq masalalar o‘rganilgan. Mualliflar ayollar savodxonligi, ma’naviy tarbiya va ijtimoiy munosabatlarni takomillashtirishga oid qarashlarni kengroq tarixiy kontekstda tahlil qiladilar. Tadqiqotning ahamiyati shundaki, unda matbuot va ma’rifiy faoliyat jamiyatdagi mavjud muammolarni yoritish bilan birga, jamoatchilik fikrini shakllantirishga ta’sir ko‘rsatuvchi vositalar sifatida baholanadi. Bunday yondashuv jadidlarning ayollar masalasiga munosabatini individual qarashlar doirasidan chiqarib, o‘sha davrdagi ijtimoiy tafakkur va islohotchilik jarayonlari bilan bog‘liq holda tushunishga imkon beradi. Ayniqsa, xotin-qizlar mavzusining jamoatchilik muhokamasiga olib chiqilishi ularning ma’rifati va jamiyatdagi mavqeini o‘zgartirishga qaratilgan intilishlarning muhim jihatini tashkil etadi [4, 224–229-b.].

Tahlil qilingan ilmiy ishlar o‘zaro bog‘liq bo‘lsa-da, ularda muammoning turli jihatlariga ustuvorlik berilgan. Ayrim tadqiqotlarda qizlar ta’limi va pedagogik islohotlar asosiy o‘rinda tursa, boshqalarida ayollarning huquqiy mavqei, ijtimoiy faolligi va jamoatchilik fikrining shakllanishi masalalari kengroq yoritilgan. Ushbu yondashuvlarni birgalikda o‘rganish jadidchilik harakatida xotin-qizlar masalasi ta’lim, oila, ma’naviyat va ijtimoiy islohotlar bilan uzviy aloqada rivojlanganini ko‘rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada tarixiylik, xolislik, qiyosiy-tarixiy tahlil, manbashunoslik va mazmuniy tahlil metodlaridan foydalaniladi. Jadid ma’rifatparvarlarining ta’lim, oila va jamiyat masalalariga oid qarashlari tarixiy sharoit bilan bog‘liq holda talqin qilinadi. Jadid matbuoti, ma’rifiy meros va zamonaviy ilmiy adabiyotlarda yoritilgan fikrlar o‘zaro qiyoslanib, ularning mazmuniy xususiyatlari aniqlanadi. Zamonaviy gender siyosati esa xotin-qizlarning ta’lim olish, kasbiy rivojlanish, ijtimoiy-siyosiy ishtirok etish va teng huquqlardan foydalanish imkoniyatlari nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi.

NATIJALAR

Jadidchilik harakatining xotin-qizlar ta’limiga munosabati jamiyatni ma’rifat asosida yangilash g‘oyasi bilan uzviy bog‘liq edi. Jadidlar nazarida ta’lim insonning shaxsiy kamolotini ta’minlovchi vosita bo‘lish bilan birga, ijtimoiy taraqqiyot, milliy o‘zlikni anglash va madaniy rivojlanishning ham muhim sharti hisoblangan. Shu sababli qizlarning savod chiqarishi, zamonaviy bilimlarni egallashi va ma’rifiy muhitda voyaga yetishi masalalari ularning islohotchilik qarashlarida muhim o‘rin egalladi.

Jadidlarning ayollar ta’limiga doir qarashlarini tahlil qilishda Mahmudxo‘ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Abdurauf Fitrat va Hamza Hakimzoda Niyoziy merosi alohida ahamiyatga ega. Ularning asarlari, publitsistik chiqishlari va ma’rifiy faoliyatida jamiyatdagi qoloqlik sabablarini bartaraf etish, ta’limni takomillashtirish va oilaviy tarbiyani yangilash masalalari keng yoritilgan. Ushbu ma’rifatparvarlar ayollar savodxonligini oshirishni faqat individual ehtiyoj sifatida emas, balki kelajak avlodning intellektual va axloqiy rivojlanishiga ta’sir etuvchi omil sifatida ham ko‘rganlar. Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda ham jadidlarning xotin-qizlar ma’rifatiga oid qarashlari milliy uyg‘onish va ijtimoiy islohotlarning tarkibiy qismi sifatida talqin qilinadi.

Jadidlar qarashlarida qizlar ta’limining ahamiyati, avvalo, oiladagi tarbiya jarayoni bilan bog‘langan. Ularning fikricha, bilimli va ma’rifatli ona farzandlarning dunyoqarashi, axloqiy fazilatlari va bilimga munosabatining shakllanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Biroq mazkur yondashuvni faqat onalik vazifasi bilan cheklangan qarash sifatida talqin qilish to‘g‘ri emas. Jadidlarning ayrim chiqishlari va ma’rifiy tashabbuslarida ayollarning savodxonligini oshirish, ularni zamonaviy bilimlar bilan tanishtirish va jamiyatdagi muammolarni anglash qobiliyatini rivojlantirish masalalari ham ilgari surilgan.

Shu bilan birga, jadidlarning ayollar haqidagi qarashlari bir xil bo‘lmagan. Ayrim ma’rifatparvarlar xotin-qizlar ta’limini, asosan, oilani mustahkamlash va farzand tarbiyasini takomillashtirish bilan izohlagan bo‘lsalar, boshqalari ayollarning ijtimoiy hayotdagi o‘rnini kengroq qayta ko‘rib chiqishga intilganlar. Jadid matbuotida ayollarning savodxonligi, nikoh munosabatlari, erta turmush, oilaviy mas’uliyat va jamiyatdagi mavqei bilan bog‘liq masalalarning muhokama qilinishi ushbu muammolar jamoatchilik e’tiboriga olib chiqilganini ko‘rsatadi.

Qizlar ta’limini rivojlantirish borasidagi tashabbuslar yangi usul maktablarining tashkil etilishi, o‘quv mazmunining yangilanishi va matbuot orqali ma’rifiy g‘oyalarning tarqatilishi bilan ham bog‘liq bo‘ldi. An’anaviy ta’lim shakllaridan farqli ravishda, yangi usul maktablari o‘qitish jarayonida tizimlilik, tushunishga asoslangan o‘zlashtirish va zamonaviy fanlarga e’tibor qaratish bilan ajralib turardi. Bu yangilanishlar qizlarning ta’lim olishi masalasini ham kengroq muhokama qilishga zamin yaratdi.

Jadidlarning ma’rifiy faoliyati natijasida ayollar ta’limi shaxsiy yoki oilaviy masala doirasidan chiqib, jamiyatning kelajagi bilan bog‘liq muhim muammolardan biri sifatida namoyon bo‘la boshladi. Ushbu jarayonning tarixiy ahamiyati shundaki, xotin-qizlarning bilim olish imkoniyatlari, ularning ijtimoiy mavqei va milliy taraqqiyot o‘rtasidagi bog‘liqlik jamoatchilik muhokamasining muhim yo‘nalishiga aylandi.

Jadidchilik harakatining ayollar masalasiga oid qarashlarini to‘liq anglash uchun ijtimoiy faollik tushunchasini ham tahlil qilish lozim. Ijtimoiy faollik shaxsning faqat ta’lim olishi yoki kasbiy faoliyat yuritishi bilan cheklanmaydi. U jamoat hayotida ishtirok etish, ijtimoiy muammolarni anglash, madaniy-ma’rifiy jarayonlarga hissa qo‘shish, mustaqil fikrlash va qarorlar qabul qilishda qatnashish kabi jihatlarni ham qamrab oladi.

Jadid ma’rifatparvarlari jamiyatning yangilanishini keng ma’noda tushunganlar. Ularning faoliyatida matbuot, adabiyot, maktab va teatr kabi vositalar orqali ijtimoiy ongni o‘zgartirishga intilish muhim o‘rin egallagan. Shu nuqtayi nazardan, ayollar savodxonligi va ma’rifiy faolligi ham jamiyatning intellektual salohiyatini oshirish bilan bog‘liq edi. Ayollarning bilim olishi ularning oilaviy munosabatlar, farzand tarbiyasi va jamoat hayotiga ongli munosabatda bo‘lish imkoniyatlarini kengaytiruvchi omil sifatida baholangan.

Jadid matbuotida xotin-qizlarning jamiyatdagi o‘rni, oilaviy munosabatlar va ta’lim masalalarining muhokama qilinishi jamoatchilik fikrini shakllantirishga xizmat qilgan. Mazkur jarayonda ayollar muammolari faqat xususiy hayotga

tegishli masala sifatida emas, balki ijtimoiy taraqqiyot va madaniy yangilanish bilan bog‘liq muammo sifatida ko‘rilgan. Tadqiqotchilar jadid matbuotining ayollar haqidagi tasavvurlarni qayta shakllantirishdagi rolini, xususan, ma’rifatli, savodxon va ijtimoiy hayotga daxldor ayol obrazining yuzaga kelishini alohida ta’kidlaydilar.

Biroq tarixiy tahlilda jadidlarning ijtimoiy faollik haqidagi qarashlari o‘z davrining imkoniyatlari va cheklovlari bilan bog‘liq bo‘lganini ham hisobga olish kerak. Ayrim ma’rifatparvarlarning qarashlarida ayolning jamiyatdagi ahamiyati, avvalo, uning oila va farzand tarbiyasidagi vazifalari orqali asoslangan. Bu holat ayollarning shaxsiy tanlovi, kasbiy mustaqilligi va siyosiy ishtirokiga oid zamonaviy yondashuvlardan muayyan darajada farq qiladi. Shunga qaramay, mavjud ijtimoiy me’yorlar sharoitida ayollar ma’rifatini targ‘ib qilish, qizlar ta’limi masalasini ko‘tarish va oilaviy munosabatlarni isloh etishga intilish muhim ma’rifiy qadam edi.

Jadidlarning ayollar masalasiga oid qarashlarini baholashda ularning g‘oyaviy maqsadlari va amaliy faoliyati o‘rtasidagi munosabatni ham o‘rganish zarur. Ayollarni ma’rifatli qilish haqidagi fikrlarning ilgari surilishi o‘z-o‘zidan barcha xotin-qizlar uchun teng imkoniyatlar yaratilganini anglatmaydi. Tarixiy sharoit, iqtisodiy imkoniyatlar, ijtimoiy urf-odatlar va ta’lim muassasalarining cheklanganligi bu jarayonning ko‘lamiga ta’sir ko‘rsatgan. Shu bois jadidchilik merosining ahamiyati faqat amaliy natijalar bilan emas, balki ayollar ta’limini jamiyat taraqqiyotining muhim sharti sifatida muhokama qilishga yo‘l ochgan intellektual ta’siri bilan ham belgilanadi.

Zamonaviy gender siyosati ayollar va erkaklarning huquq hamda imkoniyatlarini ta’minlash, jinsga asoslangan bevosita va bilvosita kamsitishning oldini olish, ta’lim, iqtisodiyot, siyosat, fan va madaniyat sohalarida teng ishtirok etish sharoitlarini yaratishga qaratilgan. Bu yondashuv ayollarni jamiyat rivojiga xizmat qiluvchi vosita sifatida emas, balki huquqlarga, manfaatlarga va mustaqil qaror qabul qilish imkoniyatiga ega bo‘lgan shaxs sifatida e’tirof etishni nazarda tutadi.

O‘zbekistonda gender tengligini ta’minlashning huquqiy asoslari, jumladan, 2019-yil 2-sentabrda qabul qilingan O‘RQ-562-sonli “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonunda belgilangan. Mazkur hujjatda ayollar va erkaklarning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarini amalga oshirishda tenglikni ta’minlash, jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda teng ishtirok etish imkoniyatlarini yaratish hamda genderga asoslangan kamsitishning oldini olish vazifalari mustahkamlangan.

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasida 2030-yilga qadar gender tenglikka erishish strategiyasida xotin-qizlarning siyosiy va iqtisodiy faolligini oshirish, ta’lim va ilm-fandagi ishtirokini kengaytirish, rahbarlik lavozimlarida teng imkoniyatlarni yaratish, bandlikni qo‘llab-quvvatlash va zo‘ravonlikning oldini olish kabi yo‘nalishlar belgilangan. Strategiya gender tengligini faqat qonuniy huquqlarni e’tirof etish bilan cheklamay, ularni amalda ro‘yobga chiqarish uchun zarur institutsional va ijtimoiy sharoitlarni shakllantirishga ham e’tibor qaratadi.

Jadidlarning ayollar ta’limiga oid qarashlari bilan zamonaviy gender siyosati o‘rtasidagi muhim mushtarak jihat shundan iboratki, har ikkala yondashuvda ham ta’lim ijtimoiy rivojlanishning muhim sharti sifatida namoyon bo‘ladi. Jadidlar savodxonlik va ma’rifatni jamiyatni yangilashning vositasi deb bilgan bo‘lsalar, zamonaviy gender siyosati ta’lim olish imkoniyatlarining tengligini inson huquqlari va ijtimoiy adolatning muhim tarkibiy qismi sifatida qaraydi. Demak, tarixiy davomiylik, avvalo, xotin-qizlar bilimini oshirishning shaxs va jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyatini e’tirof etishda ko‘rinadi.

Biroq ikki davr o‘rtasidagi farq ham muhimdir. Jadidlar ayollar ta’limini ko‘pincha millat ravnaqi, oilaning ma’naviy muhiti va farzandlar tarbiyasi bilan bog‘liq holda asoslaganlar. Zamonaviy gender yondashuvi esa ushbu omillar bilan bir qatorda, ayolning individual huquqlari, kasbiy rivojlanishi, iqtisodiy mustaqilligi, siyosiy vakilligi va o‘z hayotiga oid qarorlarni qabul qilishdagi erkinligini ham alohida e’tirof etadi. Shu sababli jadidchilik g‘oyalarini zamonaviy gender siyosatining to‘liq muqobili sifatida emas, balki uning tarixiy-ma’rifiy zaminini anglashga yordam beruvchi muhim intellektual meros sifatida baholash maqsadga muvofiqdir.

Zamonaviy sharoitda mazkur tarixiy merosni ta’lim tizimida o‘rganish yoshlarning tarixiy tafakkurini rivojlantirish, xotin-qizlar ma’rifatining ijtimoiy ahamiyatini anglash va teng imkoniyatlarga nisbatan mas’uliyatli munosabatni shakllantirishga xizmat qilishi mumkin. Bunda jadidlarning fikrlarini tarixiy sharoitdan ajratib talqin qilish emas, balki ularning g‘oyalari yuzaga kelgan muhitni, ijtimoiy cheklovlarni va islohotchilik intilishlarini ilmiy asosda o‘rganish muhimdir.

MUHOKAMA

Jadidlarning ayollar ta’limi va ijtimoiy faolligiga oid qarashlarini zamonaviy gender siyosati bilan qiyoslash ushbu masalaning bir nechta muhim jihatini ochib beradi. Birinchidan, xotin-qizlar ma’rifati tarixiy jihatdan faqat pedagogik muammo bo‘lmagan. U oilaviy munosabatlar, ijtimoiy mavqe, milliy o‘zlikni anglash va jamiyatning kelajakdagi rivojlanishi bilan bog‘liq murakkab jarayon sifatida namoyon bo‘lgan. Jadidlarning ma’rifiy faoliyati aynan shu masalalarni o‘zaro bog‘liq holda muhokama qilishga imkon bergan.

Ta’limning ijtimoiy imkoniyatlarni kengaytirishdagi o‘rni tarixiy va zamonaviy yondashuvlarni birlashtiruvchi muhim omildir. Biroq ta’lim olish imkoniyatining mavjudligi bilan uning natijalaridan teng foydalanish imkoniyati bir xil tushunchalar emas. Xotin-qizlarning bilim olishi ularning mehnat bozorida munosib o‘rin egallashi, ilmiy faoliyat yuritishi, boshqaruv jarayonlarida ishtirok etishi va kasbiy salohiyatini ro‘yobga chiqarishi uchun zarur sharoitlar bilan qo‘llab-quvvatlanishi lozim. Shu ma’noda zamonaviy gender siyosatining vazifasi ta’lim olish imkoniyatini yaratish bilan birga, ta’lim natijalarining amaliy hayotda namoyon bo‘lishiga to‘sqinlik qiluvchi omillarni ham bartaraf etishdan iborat.

Jadidlar merosini bugungi kun bilan bog‘lashda tarixiy o‘xshashlik va farqlarni aniq belgilash talab etiladi. Ma’rifatparvarlarning ayollar ta’limini millat taraqqiyoti bilan bog‘lagan qarashlari zamonaviy ijtimoiy rivojlanish konsepsiyalari bilan muayyan mazmuniy mushtaraklikka ega. Biroq hozirgi gender siyosatida tenglik faqat jamiyat manfaatlari yoki oilaviy vazifalar bilan izohlanmaydi. Ayolning shaxsiy huquqlari va mustaqil imkoniyatlari ham

ISSN 3060-5059 (Online)

tenglikning asosiy mezonlaridan hisoblanadi. Shuning uchun jadidlar merosining zamonaviy ahamiyati ularning barcha qarashlarini o‘zgarmas me’yor sifatida qabul qilishda emas, balki ma’rifat, ijtimoiy islohot va inson salohiyatini rivojlantirishga doir g‘oyalarini tanqidiy va tarixiy yondashuv asosida o‘rganishda namoyon bo‘ladi.

Jadidchilik tarixini o‘qitishda ayollarni faqat ma’rifatparvarlar g‘oyalarining obyekti sifatida tasvirlash bilan cheklanmaslik zarur. Xotin-qizlarning ta’lim, adabiyot, madaniyat va jamoat hayotidagi amaliy ishtirokini ham o‘rganish tarixiy jarayonning yanada to‘liq manzarasini yaratadi. Bunday yondashuv ayollarning o‘zgarishlar jarayonidagi faolligini ko‘rsatish, tarixiy merosni kengroq ijtimoiy kontekstda talqin qilish va gender masalalarini biryoqlama yoritishning oldini olishga yordam beradi.

XULOSA

Jadid ma’rifatparvarlarining xotin-qizlar ta’limi va ijtimoiy faolligiga oid qarashlari Turkistonda ijtimoiy tafakkurning yangilanishi, ta’limga munosabatning o‘zgarishi va jamiyat taraqqiyotini ma’rifat bilan bog‘lab tushunish jarayonining muhim tarkibiy qismi bo‘lgan. Ularning faoliyatida ayollar savodxonligi, qizlar ta’limi, oilaviy tarbiya va ijtimoiy ongni rivojlantirish masalalarining ko‘tarilishi xotin-qizlar ma’rifatining jamoatchilik muhokamasidagi o‘rnini kuchaytirgan.

Jadidlar merosining zamonaviy gender siyosati bilan mushtarakligi, eng avvalo, ta’limni inson salohiyatini rivojlantirish va ijtimoiy taraqqiyotni ta’minlashning muhim omili sifatida e’tirof etishda namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, zamonaviy gender siyosati tarixiy ma’rifatparvarlik qarashlaridan farqli ravishda, ayollar va erkaklarning huquqiy tengligi, iqtisodiy mustaqilligi, siyosiy vakilligi va barcha sohalarda teng imkoniyatlardan foydalanishini aniq huquqiy tamoyillar asosida ta’minlashga qaratilgan.

Shunday qilib, jadidchilikning xotin-qizlar ma’rifatiga oid merosini tarixiylik va xolislik tamoyillari asosida o‘rganish zamonaviy gender siyosatining milliy-ma’rifiy ildizlarini anglashga yordam beradi. Mazkur merosni ta’lim mazmuniga ilmiy asosda kiritish, xotin-qizlarning tarixiy tajribasini kengroq o‘rganish va gender tengligi masalalarini ijtimoiy adolat nuqtayi nazaridan tahlil qilish tarixiy xotira bilan zamonaviy taraqqiyot o‘rtasidagi uzviylikni yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining «Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida»gi Qonuni. – 2019-yil 2-sentabr, O‘RQ-562-son.

2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining «2030-yilga qadar O‘zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasini tasdiqlash haqida»gi qarori. – 2021-yil 28-may, SQ-297-IV-son.

3. Abdujabbarova M. Turkistan Jadid Enlighteners’ Views to Regarding the Education of Girls // Science and Innovation. – 2024. – Vol. 3, № 2. – P. 27–31. – DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.10682755.

4. Djuraeva N. D. Issues of Women’s Rights in the Jadid Movement: Isu-Isu Hak-Hak Perempuan dalam Gerakan Jadid // Indonesian Journal of Cultural and Community Development. – 2024. – Vol. 15, № 1. – DOI: https://doi.org/10.21070/ijccd.v15i1.1011.

5. Rakhimov B. E., Pirmamatov R. H. Discussion of the Issue of Women’s Place and Role in Society in Jadid Press and Works // Central Asian Journal of Social Sciences and History. – 2026. – Vol. 7, № 2. – P. 224–229. – URL: https://cajssh.casjournal.org/index.php/CAJSSH/article/view/1320.

6. Teshabaeva D. Jadid Press and the Making of the “New Woman” // The Lingua Spectrum. – 2025. – Vol. 11, № 1. – P. 426–430. – URL: https://lingvospektr.uz/index.php/lngsp/article/view/1197.